

Вступ

Проблема справедливості є однією з фундаментальних проблем соціальної філософії, політичної теорії та суспільного розвитку загалом. У різні історичні епохи поняття справедливості набувало різного змісту залежно від політичних, економічних і культурних особливостей розвитку суспільства. Водночас питання справедливості завжди залишалося пов'язаним із проблемами рівності, свободи, морального порядку, прав людини та ролі держави у забезпеченні суспільної стабільності. Саме тому дослідження справедливості має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки дозволяє зрозуміти механізми функціонування суспільства та принципи організації соціальних відносин.

Актуальність теми полягає в тому, що проблема справедливості залишається однією з центральних проблем сучасного суспільства. Соціальна нерівність, економічні кризи, політична нестабільність та процеси соціального розшарування безпосередньо впливають на рівень довіри громадян до держави та на загальний стан суспільного розвитку. Особливого значення ця проблема набуває в сучасній Україні, де питання соціальної справедливості тісно пов'язуються із соціальною нерівністю, доступом до соціальних благ, ефективністю державної політики та забезпеченням рівних можливостей для населення.

Розкриття теми «Обґрунтування справедливості: теоретичні імплікації та історичні версії» у даній роботі буде репрезентовано через осмислення соціального процесу, його історичного розвитку та впливу на формування уявлень про справедливість. Саме через аналіз суспільних відносин, соціальної держави та проблем соціального розшарування можливо простежити, яким чином змінювалися підходи до розуміння справедливості в різні історичні періоди та як вони реалізуються в сучасному суспільстві.

Проблема справедливості досліджувалася багатьма філософами та науковцями різних історичних епох. Значний внесок у формування уявлень про

справедливість зробили Платон, Аристотель, представники стоїцизму, мислителі Середньовіччя, а також філософи Нового часу, зокрема Джон Роулз і Майкл Сандел. [1-7; 11; 12] Їхні праці стали основою для розвитку сучасних концепцій соціальної справедливості, рівності та соціальної держави. Окремі аспекти проблеми соціальної держави та соціального розшарування також досліджували сучасні соціальні філософи, політологи та економісти.

Об'єктом дослідження є справедливість як соціально-філософська категорія.

Предметом дослідження виступають історичні та теоретичні концепції справедливості, соціальна держава як форма практичної реалізації принципів соціальної справедливості, а також проблема соціального розшарування в сучасній Україні.

Метою роботи є дослідження історичних і теоретичних підходів до розуміння справедливості, аналіз особливостей реалізації принципів соціальної справедливості та визначення проблем соціального розшарування в сучасному українському суспільстві.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- озкрити зміст поняття справедливості;
- роаналізувати історичний розвиток уявлень про справедливість;
- ослідити концепції справедливості в античності, Середньовіччі та Новий час;
- характеризувати соціальну державу як форму реалізації соціальної справедливості;
- изначити основні принципи та функції соціальної держави;
- ослідити проблему соціального розшарування в Україні;
- роаналізувати причини та наслідки соціальної нерівності;
- изначити роль держави у забезпеченні соціальної справедливості та подоланні соціального розшарування.

У першому розділі досліджено історичні та теоретичні підходи до розуміння справедливості. Проаналізовано погляди Платона, Аристотеля, представників стоїцизму, мислителів Середньовіччя та філософів Нового часу. Особливу увагу приділено розвитку уявлень про справедливість як основу суспільного порядку та морального устрою суспільства.

У другому розділі розглянуто соціальну державу як практичне втілення принципів соціальної справедливості. Проаналізовано основні принципи соціальної держави, її функції, моделі та проблеми реалізації у сучасному світі. Також визначено роль соціальної держави у забезпеченні соціального захисту населення та зменшенні соціальної нерівності.

У третьому розділі досліджено проблему соціального розшарування в Україні як одну з головних перешкод для реалізації принципів соціальної справедливості. Проаналізовано основні причини соціальної нерівності, її вплив на суспільство та державу, а також визначено роль державної політики у подоланні соціального розшарування та забезпеченні рівних можливостей для населення.

Методологічною основою дослідження є історичний, соціально-філософський, порівняльний та системний методи аналізу. У роботі також використано методи узагальнення наукових джерел та аналізу соціальних процесів.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання результатів дослідження для подальшого вивчення проблем соціальної справедливості, соціальної держави та соціального розшарування у сучасному суспільстві.

Розділ 1.

Обґрунтування справедливості: теоретичні імплікації та історичні версії

1.1. Загальне поняття справедливості

Проблема справедливості належить до числа найдавніших і водночас найактуальніших тем суспільно-філософської думки. Майже кожна історична епоха виробляла власне бачення того, що є справедливим, а що несправедливим, які відносини між людьми можна вважати правильними, якою має бути держава, закон і моральний порядок. Це свідчить про те, що справедливість є не випадковим поняттям, а фундаментальною цінністю, без якої неможливе нормальне функціонування суспільства.

У повсякденному житті люди часто використовують поняття справедливості для оцінки різних ситуацій: коли йдеться про оплату праці, покарання за правопорушення, ставлення до людини, доступ до освіти, медичної допомоги чи політичних прав. Якщо людина отримує винагороду відповідно до своєї праці – це сприймається як справедливість. Якщо однакові правила діють для всіх – це також вважається справедливим. Якщо ж одні особи безпідставно мають переваги над іншими, виникає відчуття несправедливості.

У науковому розумінні справедливість можна визначити як принцип належного впорядкування суспільних відносин, відповідно до якого кожному надається те, що йому належить за правом, заслугами, потребами або відповідно до рівних правил. Таке визначення показує, що справедливість пов'язана не лише з рівністю, а й із відповідністю.

Поняття справедливості має складну структуру та включає декілька вимірів:

Моральний вимір – оцінка людських вчинків з позиції добра і зла.

Правовий вимір – рівність перед законом, неупереджене судочинство, законність.

Соціальний вимір – доступ до благ, ресурсів і можливостей.

Політичний вимір – участь громадян у владі, дотримання прав і свобод.

Економічний вимір – справедливий розподіл доходів, праці та власності.

Справедливість є багатозначним поняттям. У різні часи її розуміли по-різному. Для античних мислителів вона означала гармонію та чесноту. Для середньовічних авторів – відповідність божественному закону. Для мислителів Нового часу – природні права людини та свободу. Для сучасних теоретиків – рівність можливостей, соціальний захист і справедливі процедури. [11; 12]

У сучасному світі справедливість залишається однією з центральних суспільних вимог. Люди очікують справедливого суду, чесною влади, рівного ставлення, гідної оплати праці, доступу до освіти та медицини. Якщо суспільство не забезпечує базове відчуття справедливості, виникає недовіра до держави, соціальна напруга та конфлікти.

Отже, справедливість є не лише теоретичною категорією, а реальною умовою стабільного суспільного життя. [11; 15]

1.2. Справедливість у межах античності

Антична епоха заклала основу європейського розуміння справедливості. Саме в Давній Греції та Римі вперше виникли спроби раціонально пояснити природу справедливості, її місце в житті людини та держави. Особливе значення мають концепції Платона, Аристотеля та стоїків.

Для античного світу справедливість не була лише юридичним поняттям. Вона сприймалася як одна з головних чеснот людини та як необхідна умова існування впорядкованої держави. Давньогрецькі мислителі вважали, що без

справедливості неможливі суспільна злагода, політична стабільність і моральний розвиток особистості.

У полісах Давньої Греції питання справедливості мало практичне значення, адже воно стосувалося розподілу влади, участі громадян у справах держави, військових обов'язків, власності та судочинства. Саме тому античні філософи намагалися знайти відповідь на питання, як поєднати інтереси окремої людини та спільного блага.

Важливо зазначити, що в античності справедливість тісно пов'язувалася із законом, однак не зводилася лише до нього. Мислителі вважали, що закон може бути формально чинним, але не завжди морально правильним. Тому справедливість розглядалася як вищий орієнтир для законодавства.

Окрім відомих концепцій Платона й Аристотеля, у ранньогрецькій традиції поняття справедливості вже зустрічалося у творчості Гомера та Гесіода. Там справедливість розумілася як належний порядок, встановлений богами, а несправедливість – як порушення міри та гармонії. Це свідчить про те, що ще до появи системної філософії греки усвідомлювали важливість чесних правил співжиття.

Античне суспільство також розвивало уявлення про громадянський обов'язок. Людина вважалася повноцінним членом поліса тоді, коли вона брала участь у спільному житті громади. У цьому контексті справедливість означала не лише отримання прав, а й виконання обов'язків перед державою.

Ще однією рисою античного розуміння було поєднання особистого та суспільного виміру справедливості. Якщо людина є внутрішньо неупорядкованою, керується жадібністю або надмірними пристрастями, вона не здатна будувати справедливі відносини з іншими. Саме тому філософи наголошували на вихованні чеснот.

Антична думка також започаткувала дискусію про співвідношення рівності та нерівності. З одного боку, громадяни поліса мали брати участь у

спільному житті. З іншого боку, у суспільстві існували соціальні відмінності, рабство та обмеження прав жінок. Через це античне уявлення про справедливість було історично обмеженим, але саме воно стало початком подальших пошуків більш універсальних принципів.

Особливо важливим є вплив римської традиції. Римські юристи розвинули ідею справедливості як постійного прагнення надавати кожному належне. Це стало важливою основою для подальшого розвитку європейського права.

Отже, античність сформувала перші системні підходи до справедливості як моральної чесноти, принципу державного устрою та основи правопорядку. Саме в цей період були закладені ідеї, які вплинули на середньовічну, модерну

т
а

1.2.1. Платон і справедливість як гармонія

с
у
ч
а
Платон є одним із перших мислителів, який системно дослідив проблему справедливості. Найбільш повно його погляди представлені у праці «Держава». У центрі твору стоїть питання: що таке справедливість і чому вона є цінністю як для особи, так і для суспільства.

с
Платон вважав, що справедливість – це передусім гармонія та належний порядок. Він виходив із переконання, що люди від природи різні, мають різні удібності та покликання. Саме тому в ідеальній державі повинні існувати різні соціальні групи: правителі-філософи, які володіють мудрістю; воїни, які мають мужність і захищають державу; виробники, які займаються ремеслом, торгівлею та господарством.

л
і
т
и
ч
Для держави виникає тоді, коли особисті інтереси починають переважати над

н
у

загальним благом. Саме тому правителі, на його думку, повинні керуватися мудрістю, а не прагненням до багатства чи влади заради себе.

Аналогічний принцип Платон застосовував і до людини. Душа, на його думку, складається з трьох частин:

озумної;
ольової;
утєвої.

Справедлива людина – це та, у якій розум керує бажаннями, а воля підтримує розум. Якщо ж людиною керують пристрасті, виникає внутрішній безлад. Таким чином, Платон проводив паралель між людиною і державою: порядок у душі породжує порядок у суспільстві.

Важливе місце у філософії Платона займало виховання громадян. Він вважав, що справедливість неможлива без належної освіти та морального формування особистості. Люди повинні змалку навчатися чесності, поміркованості, дисципліні та повазі до спільного добра.

Попри певну ідеалізованість його концепції, вчення Платона стало першим масштабним проєктом осмислення справедливого суспільства. Його ідеї вплинули на подальший розвиток політичної філософії та теорії держави.

1.2.2. Аристотель і справедливість як міра рівності

Аристотель запропонував більш практичне розуміння справедливості. На відміну від Платона, він аналізував не лише ідеальну державу, а й реальні людські відносини. Для нього справедливість мала проявлятися в конкретних вчинках, законах та суспільних інститутах.

У праці «Нікомахова етика» Аристотель визначав справедливість як найвищу чесноту, бо вона стосується інших людей. Людина є справедливою

тоді, коли діє чесно у стосунках з іншими та дотримується міри у своїх рішеннях.

Філософ розрізняв два основні види справедливості:

1. Розподільча справедливість – застосовується під час розподілу посад, почестей, благ. Розподіл має відбуватися пропорційно заслугам.

2. Вирівнювальна справедливість – стосується судових спорів, збитків, злочинів. Її завдання – відновити порушену рівновагу.

Аристотель наголошував, що рівність не завжди означає однаковість. Іноді справедливим є нерівний розподіл, якщо він відповідає внеску або заслугам. Саме тому він підкреслював значення пропорційності як важливого критерію справедливості. Важливою також була його думка про необхідність пом'якшення закону там, де загальна норма не враховує конкретної ситуації. Це стало основою подальших правових уявлень про справедливий суд. Якщо закон застосовується механічно і без урахування обставин, він може втратити свою справедливу сутність.

Аристотель вважав, що держава існує не лише для виживання людей, а для досягнення доброго життя. Тому справедливий політичний устрій має створювати умови для розвитку чеснот громадян, стабільності та громадянської злагоди.

Особливе значення він надавав середньому класу. На його думку, суспільство є більш стійким і справедливим тоді, коли в ньому немає крайніх форм багатства та бідності. Надмірна нерівність породжує конфлікти й боротьбу за владу.

Таким чином, Аристотель сформував більш реалістичне бачення справедливості, яке поєднувало моральний зміст, правову рівновагу та політичну стабільність. Його ідеї суттєво вплинули на розвиток європейської правової та політичної думки. [2; 3]

1.2.3. Стоїки і природна рівність людей

Стоїчна філософія внесла новий зміст у поняття справедливості. Стоїки вважали, що всі люди є частиною єдиного космосу та підпорядковуються універсальному закону розуму.

На відміну від багатьох попередніх уявлень, вони намагалися дивитися на людину не через її походження, багатство чи становище, а через спільну природу та здатність мислити.

На відміну від традиційного античного суспільства, де існували значні соціальні відмінності, стоїки підкреслювали природну рівність усіх людей. Для них справедливість означала:

- повагу до людської гідності;
- виконання морального обов'язку;
- чесність в стосунках;
- стриманість і самоконтроль;
- визнання братерства всіх людей.

Стоїки вважали, що людина повинна жити відповідно до природи та розуму. Це означало здатність керувати власними пристрастями, не піддаватися гніву, жадібності чи страху. Справедливість у такому розумінні починається з внутрішньої дисципліни особистості. Людина, яка не здатна керувати собою, не може бути справедливою щодо інших.

Важливою рисою стоїчного вчення була ідея космополітизму. Стоїки вважали, що кожна людина належить не лише до окремого міста чи держави, а до всього людства. Це був надзвичайно прогресивний погляд для свого часу. Таким чином, справедливість повинна поширюватися не тільки на співгромадян, а й на всіх людей загалом.

Представники стоїцизму, зокрема Сенека, Епіктет та Марк Аврелій, підкреслювали, що справедливість неможлива без моральної відповідальності.

Людина повинна бути чесною не через страх покарання, а через усвідомлення правильності своїх дій.

Особливого значення стоїки надавали терпимості та гуманному ставленню до інших. Вони вчили, що всі люди можуть помилятися, а тому слід уникати надмірної жорстокості, мстивості та приниження. У цьому проявляється зв'язок справедливості з милосердям і мудрістю.

Стоїчна традиція суттєво вплинула на римське право. Саме через стоїчні ідеї поширилося уявлення про існування природного права, яке стоїть вище окремих державних законів. Надалі ця думка стала основою багатьох сучасних концепцій прав людини.

Таким чином, стоїки розширили античне розуміння справедливості, поєднавши її з внутрішньою свободою людини, моральним обов'язком і рівною гідністю всіх людей. Їхні погляди стали важливим кроком до формування універсальних гуманістичних цінностей. [4; 5]

1.2.4. Значення античного розуміння справедливості

Античність сформувала три ключові моделі справедливості:

- справедливість як гармонія та порядок (Платон);
- справедливість як пропорційність і законність (Аристотель);
- справедливість як універсальна рівність людей (стоїки).

Саме ці підходи стали основою європейської політичної та правової традиції.

1.3. Справедливість у середньовіччі

У середньовічну епоху проблема справедливості розглядалася крізь призму християнського світогляду. Джерелом справедливості вважався Бог, а людські закони мали відповідати божественному порядку.

На відміну від античності, де значна увага приділялася розуму, чеснотам і політичному устрою, у середні віки центральне місце посідала моральна відповідальність людини перед Богом.

Справедливість у цей період розумілася як порядок, установлений вищою волею. Людина повинна була не лише дотримуватися законів держави, а й жити відповідно до християнських чеснот: милосердя, смирення, чесності, добродітності та любові до ближнього. Саме тому середньовічна думка поєднувала правовий і моральний зміст справедливості.

Аврелій Августин стверджував, що справедливість неможлива без істинної віри та морального добра. Держава без справедливості перетворюється лише на організовану силу. Він розрізняв «земне місто», де панують людські пристрасті, і «Боже місто», засноване на любові до Бога та моральному порядку. На його думку, жодна влада не може бути по-справжньому справедливою, якщо вона керується лише користю, насильством або прагненням панування. [6]

Августин також підкреслював внутрішній вимір справедливості. Людина повинна бути справедливою не лише у зовнішніх вчинках, а й у власних намірах. Якщо зовнішньо особа дотримується правил, але внутрішньо керується заздрістю чи жадібністю, така поведінка не відповідає справжньому розумінню справедливості.

Важливий внесок у розвиток середньовічної концепції справедливості зробив Тома Аквінський. Він поєднав християнське вчення з ідеями Аристотеля та створив одну з найвпливовіших моделей природного права. Тома Аквінський визначав справедливість як постійну волю давати кожному належне. Філософ виділяв:

ічний закон – божественний порядок світу;

природний закон – моральні норми, доступні людському розуму;

людський закон – норми, створені державою.

На думку мислителя, людські закони повинні відповідати природному закону. Якщо закон суперечить добру, гідності людини або здоровому глузду, він втрачає моральну силу. Саме ця думка стала важливою основою майбутніх уявлень про права людини та обмеження державної влади. [7]

Тома Аквінський також розрізняв справедливість у приватних відносинах і справедливість у житті суспільства загалом. У першому випадку йдеться про чесність між людьми, дотримання домовленостей, повагу до власності іншого. У другому – про обов’язок влади діяти заради спільного блага.

У середньовічному суспільстві важливу роль відігравала ідея милосердя як доповнення до справедливості. Вважалося, що суворе дотримання правил не завжди є достатнім. Людина, яка потрапила у складні життєві обставини, потребує не лише формального ставлення, а й співчуття. Саме тому благодійність, допомога бідним і захист слабких вважалися ознаками справедливого суспільства.

Водночас середньовічне розуміння справедливості мало і свої суперечності. Суспільство залишалося становим, права різних груп населення були нерівними, а влада часто спиралася на силу. Проте навіть за таких умов поступово утверджувалася думка, що влада не є абсолютною і повинна відповідати вищим моральним нормам.

Отже, середньовіччя заклало важливу традицію поєднання права, моралі та відповідальності влади. Саме ця спадщина вплинула на подальший розвиток європейської правової культури.

1.4. Справедливість у Новий час

У Новий час центр уваги перемістився від релігії до людини, її прав, свободи та ролі держави.

Томас Гоббс вважав, що без держави люди перебувають у стані боротьби всіх проти всіх. Тому вони укладають суспільний договір і створюють владу. Справедливість існує лише там, де є закон і сила, здатна його забезпечити. Без держави немає ані справедливості, ані безпеки.

Джон Локк захищав природні права людини:

- життя;
- свободу;
- власність.

Держава повинна захищати ці права. Якщо влада їх порушує, народ має право змінити її. Таким чином, справедливість у Локка пов'язана з обмеженням державної влади.

Жан-Жак Руссо вважав, що соціальна нерівність часто створюється суспільством. Справедливість можлива тоді, коли громадяни беруть участь у створенні законів і підкоряються загальній волі.

Важливий внесок у розвиток уявлень про справедливість у Новий час зробив Шарль Луї Монтеск'є. Він розглядав справедливість не лише як моральний принцип, а і як основу правильно організованої державної влади. На його думку, справедливе суспільство неможливе там, де вся влада зосереджена в одних руках. Найбільш відомою стала його ідея поділу влади на три гілки:

- аконодавчу;
- иконавчу;
- удову.

Монтеск'є вважав, що тільки за умови взаємного стримування влада не перетворюється на свавілля. Якщо одна інституція контролює всі сфери життя, громадяни втрачають свободу, а закони починають служити не суспільству, а правителям.

Таким чином, справедливість у поглядах Монтеск'є пов'язується з обмеженням влади, незалежним судом і захистом громадян від зловживань держави. Його ідеї суттєво вплинули на формування сучасних демократичних конституцій.

Окреме місце серед мислителів Нового часу займає Іммануїл Кант. Він вважав, що справедливість повинна ґрунтуватися не на вигоді чи страху покарання, а на моральному обов'язку людини.

Кант виходив із того, що кожна особа має внутрішню гідність і не може бути лише засобом для досягнення чужих цілей. Саме тому справедливі відносини між людьми передбачають повагу до свободи іншого.

На думку Канта, держава повинна створювати правовий порядок, у якому свобода однієї людини узгоджується зі свободою інших. Закон має бути загальним і однаково діяти для всіх громадян.

Особливе значення Кант надавав відповідальності особистості. Людина повинна діяти чесно не тому, що боїться покарання, а тому, що усвідомлює моральну правильність своїх вчинків.

Отже, у кантівській традиції справедливість поєднує право, свободу та людську гідність.

Справедливість і формування громадянського суспільства

У Новий час поняття справедливості дедалі частіше пов'язувалося не лише з владою, а й із самими громадянами. З'являється уявлення про громадянське суспільство як простір, де люди можуть захищати власні інтереси, об'єднуватися, впливати на владу та брати участь у суспільному житті. Справедливість починає розглядатися через:

раво людини на власну думку;

вободу слова;

вободу віросповідання;

раво на приватну власність;
часть у політичному житті;
ожливість оскаржувати дії влади.

Саме в цей період формується думка, що громадянин не є підданим правителя, а виступає носієм прав і свобод. Це стало важливим кроком у розвитку сучасної демократії.

Значення Нового часу для сучасного розуміння справедливості

Погляди мислителів Нового часу мали вирішальний вплив на сучасний світ. Саме тоді були закладені принципи, без яких важко уявити сьогоднішню правову державу:

ерховенство права;
риродні права людини;
вобода особистості;
оділ влади;
ідповідальність держави перед громадянами;
часть народу в управлінні.

Якщо античність шукала справедливість у гармонії, а середньовіччя – у божественному порядку, то Новий час переніс увагу на людину як носія прав і свобод. Це означало глибоку зміну суспільного мислення.

Таким чином, саме в епоху Нового часу були створені ідейні основи сучасного розуміння справедливості, яке поєднує свободу, рівність перед законом та захист людської гідності.

Висновки по розділу 1

Отже, проведений аналіз показує, що поняття справедливості належить до ключових категорій суспільно-філософської думки та супроводжує розвиток людства протягом усієї історії. Його зміст змінювався залежно від історичної епохи, рівня розвитку держави, культури та уявлень про людину.

У межах античної традиції справедливість розглядалася як гармонія, чеснота та належний порядок. Платон пов'язував її з правильним устроєм держави й внутрішньою рівновагою особистості. Аристотель підкреслював значення міри, пропорційності та чесного розподілу благ. Стоїки вперше наголосили на природній рівності людей та універсальній людській гідності.

У середньовіччі справедливість набула релігійно-морального змісту. Її джерелом вважався божественний порядок, а людська влада мала підпорядковуватися вищим моральним принципам. Праці Августина та Томи Аквінського стали важливим етапом формування ідеї природного права.

У Новий час відбувся суттєвий поворот до людини як носія прав і свобод. Гоббс, Локк, Руссо, Монтеск'є та Кант заклали основи сучасного розуміння справедливості через суспільний договір, поділ влади, верховенство права та повагу до людської гідності.

Сучасні концепції справедливості розширили класичні підходи, включивши питання соціальної рівності, доступу до освіти, медицини, справедливого суду, політичної участі та відповідальності держави перед громадянами. Це свідчить про те, що справедливість є не лише моральним ідеалом, а й практичним критерієм оцінки суспільного розвитку.

Таким чином, справедливість можна визначити як необхідну умову стабільності держави, довіри громадян та гармонійного співіснування людей. Незважаючи на різноманітність історичних трактувань, усі концепції підтверджують її фундаментальне значення для суспільства.

Розділ 2

Соціальна держава як втілення справедливості

2.1. Поняття та сутність соціальної держави

Соціальна держава є однією з форм сучасного державного устрою, яка спрямована на забезпечення соціальної справедливості в суспільстві. Якщо в попередніх епохах справедливість розглядалася переважно як моральний або філософський принцип, то в сучасних умовах вона набуває практичного значення через діяльність держави.

Соціальна держава відрізняється від класичної ліберальної держави тим, що не обмежується лише захистом прав і свобод громадян. Вона також бере на себе відповідальність за рівень життя населення, доступ до основних благ і підтримку тих, хто не може самостійно забезпечити свої потреби.

Основна ідея соціальної держави полягає в тому, що формальна рівність прав не гарантує реальної справедливості. Люди живуть у різних умовах, мають різні можливості та ресурси. Саме тому держава повинна втручатися, щоб зменшити ці відмінності та забезпечити більш рівні умови для всіх.

Соціальна держава виконує низку важливих функцій:

- абезпечує соціальний захист населення;
- ідтримує освіту і медицину;
- егулює ринок праці;
- дійсноє перерозподіл доходів;
- творює умови для соціальної мобільності.

Завдяки цьому держава виступає не лише як орган управління, а як інструмент досягнення соціальної справедливості.

Водночас соціальна держава не означає повної рівності. Йдеться не про однаковий результат для всіх, а про створення умов, за яких кожна людина має

можливість реалізувати свій потенціал. У цьому полягає її відмінність від ідей зрівняльного розподілу.

Важливо також зазначити, що соціальна держава повинна поєднувати підтримку громадян із стимулюванням їхньої активності. Надмірна залежність від державної допомоги може негативно впливати на розвиток суспільства. Саме тому сучасні підходи передбачають баланс між соціальною підтримкою та особистою відповідальністю.

Отже, соціальна держава є практичним втіленням принципу справедливості, яка проявляється у забезпеченні гідного рівня життя, рівності можливостей та соціальної стабільності. [11; 15; 20]

Соціальна держава також виконує важливу функцію підтримання суспільної стабільності. Значний рівень соціальної нерівності часто призводить до конфліктів, зростання недовіри до влади та суспільної напруги. Саме тому держава зацікавлена у створенні механізмів, які дозволяють зменшити соціальні відмінності та забезпечити мінімальний рівень добробуту населення.

Важливе значення має і розвиток соціальної інфраструктури. Держава бере участь у фінансуванні шкіл, лікарень, транспортної системи та інших сфер, які впливають на якість життя громадян. Без належного функціонування цих інститутів неможливо забезпечити реальну рівність можливостей.

Крім того, соціальна держава сприяє формуванню громадянського суспільства. Люди, які мають доступ до освіти, праці та соціального захисту, активніше беруть участь у політичному та суспільному житті. Таким чином, соціальна політика впливає не лише на економіку, а й на розвиток демократії загалом.

2.2. Історичні передумови формування соціальної держави

Соціальна держава не виникла одразу. Її формування було результатом тривалого історичного розвитку та змін у суспільстві. Особливо важливу роль у цьому процесі відіграли економічні та соціальні перетворення, які відбувалися в Європі у XIX–XX століттях.

У період індустріалізації відбулося швидке зростання промисловості та міст. Це сприяло розвитку економіки, але водночас призвело до появи нових проблем. Значна частина населення працювала у важких умовах, не мала соціального захисту і залежала від нестабільного доходу.

У таких умовах стало очевидно, що ринок не здатний самостійно забезпечити справедливий розподіл ресурсів. Соціальна нерівність почала зростати, що викликало невдоволення населення і соціальні конфлікти. Саме це змусило державу поступово змінювати свою роль.

Першими кроками у цьому напрямі стали:

- апровадження соціального страхування;
- введення обмежень робочого часу;
- захист прав працівників;
- підтримка незахищених верств населення.

Згодом ці заходи стали більш системними і перетворилися на окрему державну політику.

Важливим чинником розвитку соціальної держави стало також розширення політичних прав громадян. Коли більше людей отримали право голосу, держава почала враховувати інтереси широких верств населення. Це сприяло розвитку соціальних програм і посиленню ролі держави у суспільстві.

У XX столітті соціальна держава отримала значний розвиток. Після світових воєн і економічних криз стало зрозуміло, що держава повинна

активно брати участь у забезпеченні стабільності та добробуту населення. Саме в цей період сформувалися сучасні системи соціального забезпечення.

Важливо зазначити, що разом із розвитком соціальної держави змінювалося і розуміння справедливості. Якщо раніше вона пов'язувалася переважно з рівністю перед законом, то згодом почала включати ідею рівності можливостей та соціального захисту. Отже, соціальна держава сформувалася як відповідь на соціальні проблеми індустріального суспільства і стала результатом поєднання економічних, політичних і моральних змін. [16; 17]

Важливу роль у розвитку соціальної держави відіграли робітничі рухи та профспілки. Саме вони у ХІХ столітті активно вимагали покращення умов праці, скорочення робочого дня та створення системи соціального захисту. Поступово ці вимоги почали враховуватися державою та стали частиною соціальної політики.

Окремий вплив мали економічні кризи, під час яких значна частина населення втрачала роботу та джерела доходу. У таких умовах держава була змушена посилювати механізми підтримки громадян для запобігання масовому зубожінню та соціальним конфліктам.

У ХХ столітті соціальна держава почала активно розвиватися після світових воєн. Саме тоді були сформовані сучасні системи соціального страхування, пенсійного забезпечення та державної медицини. Це стало важливим етапом переходу від мінімального втручання держави до активної соціальної політики.

2.3. Соціальна справедливість як основа соціальної держави

Соціальна справедливість є фундаментом соціальної держави, оскільки саме вона визначає зміст її політики та ставлення держави до громадян. Якщо суспільство не відчуває справедливого ставлення, виникають недовіра до влади, соціальна напруга та конфлікти. Саме тому сучасна держава не може

обмежуватися лише підтриманням правопорядку, а повинна створювати умови для гідного життя людини.

У сучасному розумінні соціальна справедливість означає не лише рівність перед законом, а й наявність реальних можливостей для розвитку особистості. Людина повинна мати доступ до освіти, медичної допомоги, праці та захисту своїх прав незалежно від соціального походження чи матеріального становища. Таким чином, справедливість пов'язується не тільки з формальними правами, а і з можливістю їх практичної реалізації.

Соціальна справедливість включає декілька важливих складових:

- рівність можливостей;
- захист соціально вразливих груп;
- справедливий розподіл суспільних ресурсів;
- забезпечення базових соціальних прав;
- запобігання дискримінації.

Одним із ключових елементів є рівність можливостей. Люди народжуються у різних соціальних умовах, мають різний доступ до ресурсів і стартових можливостей. За таких умов держава повинна створювати механізми, які дозволяють людині реалізувати власні здібності незалежно від походження або фінансового становища родини. Особливе значення тут має система освіти, оскільки саме вона часто визначає подальші можливості людини у професійному та суспільному житті.

Соціальна справедливість також пов'язана із підтримкою тих категорій населення, які не можуть повністю забезпечити себе самостійно. Йдеться про пенсіонерів, людей з інвалідністю, безробітних, малозабезпечені сім'ї та інших громадян, які потребують допомоги. Наявність системи соціального захисту дозволяє зменшувати ризик крайньої бідності та соціального виключення.

Важливим аспектом є і справедливий розподіл ресурсів. У ринковій економіці нерівність доходів є природним явищем, однак надмірний майновий

розрив може негативно впливати на стабільність суспільства. Саме тому держава використовує систему оподаткування та соціальних програм для пом'якшення соціальних відмінностей.

Разом із тим соціальна справедливість не означає повного зрівняння всіх громадян. Різниця в доходах або соціальному статусі може бути справедливою, якщо вона пов'язана з професійними навичками, рівнем відповідальності чи результатами праці. Проблемою стає ситуація, коли людина через бідність або соціальні обставини позбавляється можливості нормально розвиватися та брати участь у суспільному житті.

У сучасних демократичних державах поняття соціальної справедливості тісно пов'язується з відповідальністю влади перед суспільством. Держава повинна не лише проголошувати права людини, а й створювати умови для їх реального забезпечення. Без цього справедливість перетворюється лише на декларативний принцип.

Крім того, соціальна справедливість передбачає створення умов для соціальної мобільності. Людина повинна мати можливість покращувати своє становище завдяки праці, освіті та професійному розвитку. Якщо така можливість відсутня, у суспільстві посилюється відчуття несправедливості та соціальної ізоляції.

Окреме значення має забезпечення справедливого доступу до правосуддя. Незалежно від рівня доходів чи соціального статусу громадяни повинні мати однакові можливості для захисту власних прав. Саме тому незалежний суд і рівність перед законом залишаються важливими ознаками справедливого суспільства.

Таким чином, соціальна справедливість є основою соціальної держави, оскільки саме через неї визначаються її головні завдання, напрями діяльності та механізми підтримки населення. [11; 12; 20]

2.4. Основні принципи соціальної держави

Соціальна держава функціонує на основі певних принципів, які визначають характер її соціальної політики та роль держави у суспільстві. Саме ці принципи формують механізми реалізації соціальної справедливості

т

а

Одним із головних принципів є соціальна відповідальність держави. Її сутність полягає в тому, що держава визнає власну відповідальність за забезпечення базових умов життя громадян. Це проявляється у фінансуванні освіти, охорони здоров'я, системи соціального забезпечення та підтримці населення у складних життєвих обставинах.

е

Не менш важливим є принцип рівності можливостей. Соціальна держава повинна створювати умови, за яких кожна людина має можливість реалізувати свої здібності незалежно від матеріального становища або соціального походження. Особливого значення у цьому процесі набуває доступ до якісної освіти та працевлаштування.

з

Важливу роль відіграє принцип соціальної солідарності. Він передбачає взаємну підтримку між різними групами населення, коли більш забезпечені громадяни через систему податків частково беруть участь у фінансуванні соціальних програм. Завдяки цьому держава може підтримувати вразливі категорії населення та зменшувати рівень соціальної нерівності.

н

Одним із базових принципів також є справедливий розподіл соціальних благ. Держава повинна не лише сприяти економічному розвитку, а й забезпечувати певний баланс між різними соціальними групами. Саме тому значна увага приділяється системі соціального забезпечення, допомоги малозабезпеченим та підтримці населення у кризових ситуаціях.

б

Окреме значення має принцип захисту соціально вразливих груп населення. Соціальна держава повинна гарантувати їм доступ до необхідних послуг і належний рівень соціального захисту.

ь

н

о

с

т

і

Сучасна соціальна політика також ґрунтується на принципі поєднання підтримки та особистої відповідальності. Соціальна допомога повинна не лише забезпечувати людині базові умови існування, а й стимулювати її до активної участі в економічному та суспільному житті. Саме тому сучасні програми часто поєднують матеріальну підтримку з механізмами професійної підготовки та працевлаштування.

Важливим принципом є доступність соціальних послуг. Освіта, медицина та система соціального захисту повинні бути доступними для всіх громадян незалежно від місця проживання чи рівня доходів. Без цього неможливо забезпечити реальну рівність можливостей.

Окрему роль відіграє принцип гуманізму. Соціальна політика повинна враховувати людську гідність та бути спрямованою на підтримку людини в складних життєвих обставинах. Саме тому важливе значення мають програми допомоги малозабезпеченим сім'ям, людям з інвалідністю та іншим соціально незахищеним категоріям населення.

У сучасних умовах дедалі більшого значення набуває принцип соціального партнерства. Він передбачає співпрацю держави, роботодавців і громадянського суспільства у вирішенні соціальних проблем. Такий підхід дозволяє ефективніше реагувати на виклики сучасного суспільства та підтримувати соціальну стабільність.

Принцип законності також залишається необхідною умовою функціонування соціальної держави. Соціальна політика повинна реалізовуватися відповідно до права та однакових правил для всіх громадян. Лише за таких умов можлива довіра населення до державних інституцій.

Отже, принципи соціальної держави формують основу її функціонування та забезпечують поєднання соціальної справедливості, економічного розвитку і стабільності суспільства. [20; 24]

2.5. Соціальна держава в сучасному світі

У сучасному світі соціальна держава стала важливою складовою політики більшості розвинених країн. Її формування пов'язане з необхідністю забезпечення соціальної стабільності та захисту населення в умовах ринкової економіки. Якщо раніше головними функціями держави вважалися підтримання безпеки та правопорядку, то сьогодні значна увага приділяється також питанням соціального добробуту населення.

Особливо активно соціальна держава розвивалася після Другої світової війни. Європейські країни були змушені відновлювати економіку, підтримувати населення та запобігати масштабним соціальним конфліктам. Саме в цей період сформувалися сучасні системи пенсійного забезпечення, державної медицини та соціального страхування.

У різних країнах соціальна політика реалізується по-різному, однак більшість сучасних держав використовують схожі механізми підтримки населення. До основних напрямів соціальної політики належать:

- пенсійне забезпечення;
- підтримка безробітних;
- єдичне страхування;
- опомога малозабезпеченим;
- підтримка людей з інвалідністю;
- забезпечення доступу до освіти.

Важливу роль у функціонуванні соціальної держави відіграє система оподаткування. Саме завдяки податкам держава отримує ресурси для фінансування соціальних програм. У багатьох країнах використовується принцип прогресивного оподаткування, за якого громадяни з вищими доходами сплачують більші податки. Це дозволяє частково зменшувати соціальну нерівність і підтримувати вразливі групи населення.

Особливе значення у сучасній соціальній політиці мають освіта та медицина. Освіта розглядається не лише як право людини, а як важливий фактор економічного розвитку держави. Доступ до якісної освіти дозволяє людям підвищувати рівень професійної підготовки та покращувати власне соціальне становище.

Система охорони здоров'я також безпосередньо впливає на якість життя населення. У багатьох країнах медичні послуги частково або повністю фінансуються державою, що дозволяє забезпечити доступність лікування для більшості громадян.

Сучасна соціальна держава приділяє значну увагу боротьбі з бідністю. Бідність розглядається не лише як нестача матеріальних ресурсів, а як фактор, який обмежує доступ людини до освіти, медицини та суспільного життя. Саме тому держави розробляють програми підтримки малозабезпечених верств населення та створюють механізми соціальної адаптації.

Важливу роль у розвитку соціальної політики відіграють міжнародні організації. Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз та інші міжнародні структури формують стандарти у сфері соціального захисту, прав людини та трудових відносин. Це сприяє поступовому зближенню соціальних стандартів у різних країнах.

Разом із тим сучасна соціальна держава стикається з низкою серйозних викликів. Серед основних проблем можна виділити:

- таріння населення;
- кономічні кризи;
- езробіття;
- ростання витрат на соціальні програми;
- іграційні процеси;
- естабільність світової економіки.

Ці фактори створюють додаткове навантаження на державний бюджет та змушують уряди переглядати підходи до фінансування соціальної сфери.

Крім того, у сучасному світі активно обговорюється проблема ефективності соціальної держави. Частина дослідників вважає її необхідною умовою стабільності та соціальної справедливості. Інші наголошують, що надмірне втручання держави в економіку може стримувати розвиток

і Водночас більшість сучасних держав не відмовляються від соціальних механізмів підтримки населення, оскільки саме вони дозволяють підтримувати баланс між економічною свободою та соціальною стабільністю.

р Окремого значення у сучасних умовах набуває використання цифрових технологій у соціальній сфері. Електронні сервіси спрощують доступ населення до державних послуг, дозволяють швидше оформлювати соціальну допомогу та підвищують ефективність державного управління.

и Таким чином, соціальна держава в сучасному світі залишається важливим механізмом забезпечення соціального захисту населення, підтримки стабільності суспільства та реалізації принципів соціальної справедливості.

в
а

2.6. Основні моделі соціальної держави

т а У сучасній політичній та економічній науці виділяють декілька моделей соціальної держави. Їх формування залежало від історичного розвитку країн, економічних умов, політичної системи та суспільних цінностей. Незважаючи на спільну мету – забезпечення соціальної справедливості, – різні держави реалізують її по-різному.

м Однією з найвідоміших є скандинавська модель соціальної держави, яка сформувалася в країнах Північної Європи. Вона характеризується високим

в
а
т

рівнем соціального захисту та значною роллю держави в економіці. Держава забезпечує широкий доступ до освіти, медицини та соціальних послуг. Фінансування цих програм здійснюється через високі податки. [20]

Основними рисами скандинавської моделі є:

- високий рівень соціальних гарантій;
- значний перерозподіл доходів;
- низький рівень соціальної нерівності;
- активна підтримка зайнятості населення.

Іншою поширеною моделлю є континентальна модель, характерна для Німеччини, Франції та інших країн Західної Європи. Вона базується на принципі соціального страхування.

У цій системі рівень соціального забезпечення залежить від трудової діяльності людини та її внесків до страхових фондів.

Континентальна модель поєднує державну підтримку з принципом особистої відповідальності. Людина отримує соціальні гарантії відповідно до свого трудового внеску.

Англосаксонська модель, яка поширена у Великій Британії та США, передбачає менше втручання держави в соціальну сферу. Основна увага приділяється підтримці найбільш вразливих груп населення, тоді як значна частина соціальних послуг надається приватним сектором. [13; 14]

Для цієї моделі характерні:

- низький рівень податків;
- більша роль ринку;
- обмежений обсяг соціальних програм;
- вищий рівень соціальної диференціації.

Окремо виділяють постсоціалістичну модель соціальної держави. Вона формується у країнах, які перейшли від планової економіки до ринкової. Такі

держави намагаються поєднати ринкові механізми з елементами соціального захисту, але часто стикаються з фінансовими труднощами та проблемами реформування державних інститутів.

Україна також належить до країн, які перебувають у процесі формування власної моделі соціальної держави. Вона поєднує риси різних систем і водночас стикається з проблемами економічної нестабільності, соціальної нерівності та обмеженості ресурсів.

Скандинавська модель соціальної держави вважається однією з найбільш ефективних з точки зору забезпечення соціальної рівності. Водночас її функціонування потребує високого рівня економічного розвитку та значної довіри громадян до державних інститутів.

Континентальна модель більше орієнтується на систему соціального страхування та трудові відносини. У ній рівень соціального забезпечення часто залежить від професійної діяльності людини та її внесків до відповідних фондів.

Англосаксонська модель, навпаки, передбачає більшу роль ринку та приватного сектору. Через це рівень соціального захисту в таких країнах зазвичай є нижчим, ніж у державах Західної та Північної Європи.

Таким чином, різні моделі соціальної держави демонструють різні підходи до реалізації принципів справедливості. Їх відмінності свідчать про те, що соціальна політика залежить не лише від економічних можливостей держави, а й від історичних та культурних особливостей суспільства.

2.7. Проблеми реалізації соціальної держави

Попри значення соціальної держави для забезпечення справедливості та соціальної стабільності, її практична реалізація супроводжується рядом труднощів. У сучасних умовах держави змушені постійно шукати баланс між економічними можливостями та соціальними потребами населення. Саме тому питання ефективності соціальної політики залишається одним із найбільш дискусійних.

Однією з головних проблем є обмеженість фінансових ресурсів. Соціальні програми потребують значних витрат із державного бюджету. Йдеться про фінансування медицини, освіти, пенсійного забезпечення, допомоги безробітним та інших напрямів соціальної підтримки. У періоди економічних криз або нестабільності державі стає складніше підтримувати високий рівень соціальних гарантій.

Ще однією проблемою є зростання навантаження на соціальні системи через демографічні зміни. У багатьох країнах спостерігається старіння населення, що призводить до збільшення кількості пенсіонерів і водночас скорочення частки працездатного населення. Це створює додаткові труднощі для пенсійних систем і системи охорони здоров'я.

Важливим викликом є також безробіття та зміни на ринку праці. Розвиток технологій, автоматизація виробництва та глобалізація впливають на структуру зайнятості. Частина професій поступово зникає, що змушує державу адаптувати соціальну політику до нових умов. У таких ситуаціях виникає необхідність перепідготовки працівників і створення нових механізмів підтримки населення.

Проблемою залишається і неефективність державного управління. У деяких випадках соціальні програми реалізуються недостатньо ефективно через бюрократію, складність процедур або корупцію. Це призводить до нераціонального використання бюджетних коштів та знижує довіру населення до державних інституцій.

До основних проблем реалізації соціальної держави можна віднести:

- бмеженість фінансових ресурсів;
- таріння населення;
- езробіття та зміни на ринку праці;
- юрократію;
- орупцію;
- ерівномірний розподіл соціальної допомоги.

Окремо слід зазначити проблему залежності частини населення від соціальної допомоги. Якщо система підтримки не поєднується зі стимулюванням праці та активності громадян, це може призводити до зниження мотивації до самостійного забезпечення власного добробуту. Саме тому сучасні соціальні програми часто спрямовані не лише на надання допомоги, а й на створення умов для працевлаштування та професійного розвитку.

Крім того, у сучасному світі соціальна держава стикається з викликами глобалізації. Конкуренція між країнами змушує держави зменшувати податкове навантаження на бізнес, що може скорочувати можливості фінансування соціальних програм. Водночас населення продовжує очікувати від держави високого рівня соціального захисту.

Таким чином, реалізація принципів соціальної держави є складним процесом, який потребує ефективного державного управління, економічної стабільності та постійного вдосконалення соціальної політики.

Однією з проблем реалізації соціальної держави є нерівномірний розвиток окремих регіонів. У різних частинах країни можуть суттєво відрізнятися рівень доходів населення, доступ до медичних послуг та можливості працевлаштування. Це ускладнює проведення єдиної соціальної політики.

Серйозним викликом також є міграційні процеси. Відтік працездатного населення за кордон зменшує кількість платників податків і створює додаткове навантаження на систему соціального забезпечення.

Крім того, сучасні держави змушені реагувати на нові глобальні виклики, серед яких економічні кризи, пандемії та воєнні конфлікти. У таких умовах система соціального захисту повинна швидко адаптуватися до нових потреб населення.

Висновки до розділу 2

Отже, соціальна держава є важливим механізмом реалізації принципів соціальної справедливості в сучасному суспільстві. Її формування стало результатом тривалого історичного розвитку, економічних і політичних змін, а також необхідності забезпечення соціальної стабільності та захисту населення. На відміну від класичної ліберальної держави, соціальна держава не обмежується лише охороною прав і свобод громадян, а бере активну участь у забезпеченні належного рівня життя та підтримці соціально вразливих груп населення.

У процесі дослідження було встановлено, що основою соціальної держави виступає соціальна справедливість. Вона передбачає не лише формальну рівність перед законом, а й створення реальних можливостей для розвитку людини, доступу до освіти, медицини, праці та соціального захисту. Саме через реалізацію принципів справедливості держава забезпечує соціальну стабільність і зменшує рівень суспільної нерівності.

Було визначено, що соціальна держава функціонує на основі таких принципів, як

- оціальна відповідальність держави,
- івність можливостей,
- оціальна солідарність,
- уманізм,
- оступність соціальних послуг,
- ахист соціально вразливих категорій населення.

Важливе значення також має поєднання соціальної підтримки з особистою відповідальністю громадян, що дозволяє уникати надмірної залежності населення від державної допомоги.

Аналіз сучасних моделей соціальної держави показав, що різні країни реалізують принципи соціальної справедливості по-різному. Скандинавська, континентальна, англосаксонська та постсоціалістична моделі відрізняються

рівнем державного втручання, особливостями системи соціального захисту та механізмами перерозподілу ресурсів. Це свідчить про те, що соціальна політика залежить не лише від економічних можливостей держави, а й від історичних, політичних і культурних особливостей суспільства.

Разом із тим сучасна соціальна держава стикається з низкою серйозних викликів. Серед них – економічні кризи, старіння населення, безробіття, міграційні процеси, зростання витрат на соціальні програми та проблеми ефективності державного управління. У таких умовах держави змушені постійно вдосконалювати механізми соціальної політики та адаптувати їх до нових суспільних потреб.

Таким чином, соціальна держава залишається важливим елементом сучасного демократичного суспільства, оскільки саме вона забезпечує поєднання економічного розвитку, соціальної стабільності та реалізації принципів справедливості. Ефективність її функціонування значною мірою визначає рівень довіри громадян до держави та загальний рівень розвитку суспільства.

Справедливість в Україні: проблеми соціального розшарування

3.1. Соціальне розшарування як проблема справедливості в сучасній Україні

Проблема соціального розшарування є однією з найбільш актуальних проблем сучасного українського суспільства, оскільки вона безпосередньо впливає на рівень соціальної справедливості, стабільність держави та довіру громадян до влади. Соціальне розшарування означає поділ суспільства на різні соціальні групи залежно від рівня доходів, доступу до ресурсів, освіти, медичних послуг, політичного впливу та можливостей соціального розвитку. У помірному вигляді соціальна нерівність існує в будь-якому суспільстві, однак надмірний розрив між різними верствами населення створює відчуття несправедливості та посилює соціальну напругу.

Для України проблема соціального розшарування має особливе значення через складні економічні та політичні процеси, які супроводжували розвиток держави після здобуття незалежності. Перехід від планової економіки до ринкової системи супроводжувався приватизацією, економічними кризами, безробіттям і нерівномірним розподілом ресурсів. У результаті цього сформувався значний розрив між різними соціальними групами населення. Частина громадян отримала доступ до економічних ресурсів і можливостей розвитку, тоді як інша частина опинилася в умовах низького рівня доходів і соціальної нестабільності.

Соціальне розшарування проявляється в декількох основних напрямках:

- нерівність доходів населення;
- нерівний доступ до якісної освіти;
- нерівний доступ до медичних послуг;
- нерівності у житлових умовах;
- обмежені можливості працевлаштування;

егіональна нерівність розвитку.

Однією з головних причин соціального розшарування є економічна нерівність. Рівень доходів різних категорій населення в Україні суттєво відрізняється, що безпосередньо впливає на якість життя людей. Частина населення має можливість користуватися приватною медициною, отримувати якісну освіту та забезпечувати високий рівень життя, тоді як інші громадяни змушені обмежувати навіть базові потреби. Така ситуація створює відчуття соціальної несправедливості та підриває довіру до державних інституцій.

Особливе значення у структурі соціального розшарування має проблема доступу до освіти. Освіта є одним із головних механізмів соціальної мобільності, оскільки саме вона дозволяє людині покращити своє соціальне становище та отримати професійні перспективи. Однак у сучасній Україні доступ до якісної освіти часто залежить від матеріального становища сім'ї, місця проживання та можливостей регіону. У великих містах рівень освітньої інфраструктури значно вищий, ніж у невеликих населених пунктах або сільській місцевості. У результаті цього соціальна нерівність може відтворюватися навіть між поколіннями.

Не менш важливою є проблема нерівного доступу до медичних послуг. Формально система охорони здоров'я є доступною для всіх громадян, однак на практиці якість медичної допомоги часто залежить від фінансових можливостей людини. Особливо гостро ця проблема проявляється у віддалених регіонах, де спостерігається нестача лікарів, сучасного обладнання та належного фінансування медичних установ. У таких умовах люди з нижчим рівнем доходів мають значно менше можливостей для отримання якісного лікування.

Значний вплив на соціальне розшарування мають також регіональні відмінності розвитку України. Великі міста мають більше економічних можливостей, вищий рівень заробітної плати та кращу інфраструктуру. Водночас у багатьох невеликих містах і сільських районах населення

стикається з безробіттям, низьким рівнем доходів та обмеженим доступом до соціальних послуг. Це посилює внутрішню соціальну нерівність і стимулює трудову міграцію населення.

Окремого значення проблема соціального розшарування набула в умовах війни. Воєнні дії спричинили значні економічні втрати, руйнування інфраструктури, зростання безробіття та збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб. Значна частина населення втратила житло, стабільні доходи або можливість повноцінно працювати. Це створило додаткове навантаження на систему соціального захисту та ще більше посилює соціальну нерівність у суспільстві.

Соціальне розшарування негативно впливає не лише на економічний стан держави, а й на морально-психологічний стан суспільства. Високий рівень нерівності формує у громадян відчуття несправедливості, недовіри до влади та невпевненості у власному майбутньому. Якщо люди не бачать можливостей для покращення свого становища через освіту, працю або професійний розвиток, це посилює соціальну апатію та недовіру до державних інститутів.

У сучасних умовах подолання соціального розшарування є одним із ключових завдань державної політики. Для цього необхідні ефективна система соціального захисту, розвиток освіти, підтримка зайнятості населення, боротьба з корупцією та створення рівних можливостей для громадян незалежно від їхнього матеріального становища або місця проживання.

Таким чином, проблема соціального розшарування в Україні безпосередньо пов'язана з питанням справедливості. Значна нерівність у доступі до ресурсів, освіти, медицини та економічних можливостей створює серйозні перешкоди для формування справедливого суспільства. Саме тому зменшення соціальної нерівності та забезпечення рівних можливостей

з
а
л
и

3.2. Причини соціального розшарування в Україні

Соціальне розшарування в Україні сформувалося під впливом економічних, політичних та історичних чинників. Його сучасний рівень є результатом тривалих процесів трансформації суспільства, які відбувалися після здобуття незалежності. Перехід від планової економіки до ринкової системи супроводжувався суттєвими змінами у структурі власності, ринку праці та соціальної політики держави. У результаті цього виникли значні відмінності між різними групами населення щодо рівня доходів, доступу до ресурсів та можливостей соціального розвитку.

Однією з головних причин соціального розшарування є економічна нерівність. У ринковій економіці рівень доходів населення залежить від професії, рівня освіти, доступу до капіталу та економічних можливостей. Проте в Україні цей процес супроводжувався нерівномірним розподілом ресурсів і концентрацією значної частини економічних активів у руках обмеженого кола осіб. Це призвело до формування значного майнового розриву між різними верствами населення.

Важливу роль у посиленні соціальної нерівності відіграли процеси приватизації у 1990-х роках. У період економічних реформ значна частина державної власності перейшла до приватного сектору. Однак цей процес часто відбувався непрозоро та супроводжувався нерівним доступом до економічних ресурсів. У результаті частина населення отримала значні фінансові можливості, тоді як інша частина втратила економічну стабільність і соціальні гарантії, які існували раніше.

Однією з причин соціального розшарування є також низький рівень заробітної плати в окремих сферах економіки. Значна кількість громадян працює у галузях із невисокими доходами, що ускладнює забезпечення

належного рівня життя. Особливо це стосується працівників бюджетної сфери, частини промислових підприємств та жителів сільської місцевості.

Соціальна нерівність посилюється і через різний доступ до якісної освіти. Освіта є важливим механізмом соціальної мобільності, однак можливості отримання якісних знань та професійної підготовки в Україні часто залежать від матеріального становища сім'ї та регіону проживання. У великих містах рівень освітньої інфраструктури та доступ до сучасних освітніх ресурсів є значно вищими, ніж у невеликих містах або сільській місцевості. Це створює нерівні стартові можливості для молоді. [25]

Важливим чинником соціального розшарування є безробіття та нестабільність ринку праці. Частина населення стикається з труднощами у працевлаштуванні, особливо в регіонах із низьким рівнем економічного розвитку. Нестабільна зайнятість, трудова міграція та поширення неофіційної праці негативно впливають на рівень соціального захисту громадян і посилюють економічну нерівність.

До основних причин соціального розшарування в Україні можна віднести:

- економічну нерівність;
- наслідки приватизації;
- низький рівень доходів населення;
- нерівний доступ до освіти;
- безробіття;
- регіональні диспропорції розвитку;
- корупцію;
- недостатню ефективність соціальної політики.

Серйозною проблемою залишається корупція. Наявність корупційних механізмів посилює соціальну несправедливість, оскільки створює нерівні умови доступу до економічних ресурсів, державних послуг та політичного

впливу. У таких умовах частина громадян отримує переваги не завдяки професійним якостям або праці, а через особисті зв'язки та фінансові можливості. Це негативно впливає на довіру до державних інституцій і посилює соціальне розшарування.

Важливе значення мають також регіональні диспропорції розвитку. Великі міста мають значно вищий рівень економічної активності, інфраструктури та інвестиційної привабливості. Водночас у багатьох сільських районах та невеликих містах спостерігаються скорочення робочих місць, низький рівень доходів та недостатній розвиток соціальної інфраструктури. Це сприяє внутрішній міграції населення та посиленню нерівності між регіонами.

Окремим чинником посилення соціального розшарування стала війна. Воєнні дії призвели до руйнування підприємств, інфраструктури та житла, а також до зростання кількості безробітних і внутрішньо переміщених осіб. Частина населення втратила стабільні джерела доходу та потребує державної підтримки. У таких умовах проблема соціальної нерівності стала ще більш помітною.

Водночас значний вплив на рівень соціального розшарування має недостатня ефективність державної соціальної політики. У деяких випадках система соціальної допомоги не забезпечує належної підтримки тим категоріям населення, які дійсно її потребують. Крім того, нерівномірний розподіл бюджетних ресурсів і бюрократичні труднощі ускладнюють реалізацію соціальних програм.

Таким чином, соціальне розшарування в Україні є результатом поєднання економічних, політичних та соціальних чинників. Значний вплив мають економічна нерівність, регіональні диспропорції, проблеми ринку праці, корупція та наслідки воєнних дій. Подолання цих проблем потребує комплексної державної політики, спрямованої на забезпечення рівних

можливостей, розвиток соціальної сфери та зміцнення принципів соціальної справедливості. [19; 20]

3.3. Вплив соціального розшарування на суспільство та державу

Соціальне розшарування має значний вплив на розвиток суспільства та функціонування держави. Надмірна соціальна нерівність впливає не лише на економічну сферу, а й на політичну стабільність, рівень довіри до влади та морально-психологічний стан населення. Якщо суспільство поділяється на групи з різними можливостями та рівнем життя, це поступово посилює соціальну напругу та ускладнює забезпечення принципів справедливості.

Одним із головних наслідків соціального розшарування є зростання соціальної напруги. Коли значна частина населення не має доступу до належного рівня життя, освіти або медичних послуг, виникає відчуття несправедливості та незадоволення діяльністю держави. Особливо гостро це проявляється у періоди економічної нестабільності, коли рівень доходів населення знижується, а соціальні проблеми посилюються.

Соціальне розшарування негативно впливає і на рівень довіри до державних інституцій. Якщо громадяни вважають, що доступ до ресурсів, влади або економічних можливостей є нерівним, це формує недовіру до органів влади, судової системи та політичних інститутів загалом. У результаті люди починають сприймати державу як таку, що не забезпечує рівних умов для всіх громадян.

Важливим наслідком соціальної нерівності є послаблення соціальної єдності суспільства. Значний розрив між різними соціальними групами призводить до того, що люди дедалі менше відчують спільність інтересів та відповідальність за розвиток держави. Це ускладнює формування стабільного громадянського суспільства та негативно впливає на рівень суспільної солідарності.

Соціальне розшарування також впливає на економічний розвиток держави. Значна частина населення через низький рівень доходів не має можливості інвестувати у власну освіту, професійний розвиток або покращення житлових умов. У результаті держава втрачає частину людського потенціалу, що негативно впливає на продуктивність праці та економічне зростання.

Особливо небезпечним є вплив соціального розшарування на молодь. Якщо молоді люди не бачать можливостей для професійного розвитку та покращення власного становища, це може призводити до трудової міграції, соціальної апатії або втрати мотивації до навчання та праці. У довгостроковій перспективі це створює серйозні ризики для розвитку держави.

До основних наслідків соціального розшарування можна віднести:

- ростання соціальної напруги;
- осилення недовіри до влади;
- слаблення суспільної солідарності;
- огіршення демографічної ситуації;
- рудову міграцію населення;
- ниження рівня соціальної мобільності;
- осилення бідності окремих груп населення.

Суттєвий вплив соціальна нерівність має і на демографічну ситуацію. Низький рівень доходів, нестабільність та відсутність соціальних перспектив часто впливають на рівень народжуваності та міграційні процеси. Частина населення виїжджає за кордон у пошуках кращих умов життя та праці, що призводить до скорочення працездатного населення держави.

Соціальне розшарування також може впливати на рівень злочинності. У суспільствах із високим рівнем нерівності частіше виникають соціальні конфлікти, незаконна економічна діяльність та інші форми соціальної

дестабілізації. Саме тому проблема справедливого розподілу ресурсів є важливою не лише з моральної, а й із практичної точки зору.

Важливо зазначити, що соціальна нерівність впливає і на політичні процеси. Люди, які не відчують підтримки з боку держави та не бачать можливостей для покращення свого становища, можуть втрачати інтерес до політичного життя або підтримувати радикальні політичні сили. Це створює ризики політичної нестабільності та ускладнює розвиток демократичних інститутів.

У сучасних умовах особливого значення набуває проблема забезпечення соціальної мобільності. Людина повинна мати можливість змінити власне соціальне становище завдяки освіті, праці та професійному розвитку. Якщо суспільство не створює таких можливостей, соціальна нерівність поступово закріплюється та передається між поколіннями. [25]

Таким чином, соціальне розшарування має комплексний вплив на суспільство та державу. Воно впливає на економічний розвиток, політичну стабільність, рівень довіри до влади та моральний стан населення. Саме тому зменшення соціальної нерівності та забезпечення рівних можливостей є важливими умовами стабільного розвитку сучасної України. [22; 23; 24]

3.4. Роль держави у подоланні соціального розшарування

Подолання соціального розшарування є одним із головних завдань сучасної держави, оскільки рівень соціальної нерівності безпосередньо впливає на стабільність суспільства, економічний розвиток та реалізацію принципів справедливості. Саме держава володіє механізмами, які дозволяють впливати на розподіл ресурсів, підтримувати соціально вразливі групи населення та створювати умови для рівних можливостей громадян.

Одним із основних напрямів державної політики у цій сфері є система соціального захисту населення. Соціальна допомога, пенсійне забезпечення,

підтримка безробітних та інші механізми державної підтримки дозволяють зменшувати негативні наслідки економічної нерівності та запобігати крайньому рівню бідності. Особливе значення така підтримка має для людей з інвалідністю, пенсіонерів, багатодітних сімей та інших соціально вразливих категорій населення.

Важливу роль у подоланні соціального розшарування відіграє система освіти. Саме освіта є одним із головних механізмів соціальної мобільності, оскільки дозволяє людині отримати професійні навички, підвищити конкурентоспроможність на ринку праці та покращити власне соціальне становище. Тому держава повинна забезпечувати рівний доступ до якісної освіти незалежно від матеріального становища чи місця проживання громадян.

Не менш важливим напрямом є забезпечення доступності медичних послуг. Система охорони здоров'я повинна гарантувати можливість отримання необхідної медичної допомоги для всіх громадян. Якщо якість лікування залежить виключно від рівня доходів людини, це посилює соціальну нерівність і суперечить принципам справедливості. Саме тому фінансування медичної сфери та розвиток медичної інфраструктури залишаються важливими функціями держави.

Одним із ключових механізмів подолання соціального розшарування є податкова політика. Через систему оподаткування держава здійснює перерозподіл доходів та отримує ресурси для фінансування соціальних програм. У багатьох країнах використовується принцип прогресивного оподаткування, відповідно до якого громадяни з вищими доходами сплачують більші податки. Це дозволяє частково зменшувати економічну нерівність і підтримувати соціальну стабільність.

До основних напрямів державної політики щодо подолання соціального розшарування належать:

розвиток системи соціального захисту;

абезпечення доступу до освіти;
ідтримка системи охорони здоров'я;
регулювання ринку праці;
ідтримка зайнятості населення;
ерерозподіл доходів через податкову систему;
озвиток соціальної інфраструктури.

Важливе значення має також регулювання ринку праці. Держава повинна створювати умови для зайнятості населення, контролювати дотримання трудового законодавства та забезпечувати належний рівень оплати праці. Наявність стабільної роботи є одним із головних факторів зменшення бідності та соціальної нерівності. [19; 20]

Особливо актуальним для України є питання регіональної нерівності. У різних регіонах держави існують значні відмінності щодо рівня доходів, розвитку інфраструктури та можливостей працевлаштування. Саме тому важливим напрямом державної політики є підтримка розвитку менш економічно розвинених регіонів, створення нових робочих місць та модернізація соціальної інфраструктури.

Окрему роль у подоланні соціального розшарування відіграє боротьба з корупцією. Корупційні механізми створюють нерівні умови доступу до ресурсів, державних послуг та економічних можливостей. У таких умовах частина населення отримує переваги не завдяки професійним якостям або праці, а через особисті зв'язки та фінансові можливості. Це підриває принципи соціальної справедливості та посилює недовіру до держави.

Важливого значення у сучасних умовах набуває підтримка внутрішньо переміщених осіб та населення, яке постраждало внаслідок війни. Воєнні дії спричинили втрату житла, роботи та джерел доходу для значної кількості громадян. У таких умовах держава повинна забезпечувати ефективну систему соціальної підтримки та сприяти адаптації населення до нових умов життя.

Разом із тим ефективність державної політики значною мірою залежить від економічних можливостей держави та якості державного управління. Недостатнє фінансування соціальної сфери, бюрократія та неефективне використання ресурсів можуть ускладнювати реалізацію соціальних програм. Саме тому важливе значення мають прозорість державної політики та контроль за використанням бюджетних коштів.

Таким чином, держава відіграє ключову роль у подоланні соціального розшарування та забезпеченні соціальної справедливості. Саме через механізми соціального захисту, освіти, медицини, податкової політики та регулювання ринку праці вона здатна створювати умови для більш рівномірного розвитку суспільства та зменшення соціальної нерівності.

3.5. Соціальна справедливість як умова стабільного розвитку України

Соціальна справедливість є однією з основних умов стабільного розвитку сучасної держави, оскільки саме вона забезпечує баланс між економічними процесами, інтересами суспільства та діяльністю державних інститутів. Для України питання соціальної справедливості має особливе значення через високий рівень соціальної нерівності, економічні труднощі та наслідки воєнних дій. У таких умовах забезпечення справедливого розподілу ресурсів і рівних можливостей для населення стає важливим чинником суспільної стабільності.

Соціальна справедливість передбачає створення умов, за яких кожна людина має можливість реалізувати свої права та здібності незалежно від матеріального становища, місця проживання чи соціального походження. Йдеться не лише про формальну рівність перед законом, а й про реальний доступ до освіти, медицини, праці та соціального захисту. Якщо значна

частина населення позбавлена таких можливостей, це негативно впливає на розвиток держави та посилює соціальну напругу.

Важливим елементом соціальної справедливості є забезпечення рівності можливостей. У суспільстві повинні існувати механізми, які дозволяють людині покращити власне становище завдяки освіті, професійним навичкам та праці. Саме тому розвиток системи освіти та підтримка зайнятості населення мають важливе значення для забезпечення соціальної стабільності.

Не менш важливою є проблема справедливого розподілу суспільних ресурсів. Надмірна концентрація економічних можливостей у руках вузького кола осіб створює значний майновий розрив між різними соціальними групами. У результаті цього посилюється відчуття несправедливості та недовіра до державних інституцій. Саме тому держава повинна забезпечувати ефективну систему оподаткування, соціального захисту та підтримки населення.

До основних умов забезпечення соціальної справедливості в Україні належать:

- рівний доступ до освіти;
- доступність медичних послуг;
- справедливі умови праці;
- ефективна система соціального захисту;
- боротьба з корупцією;
- підтримка соціально вразливих груп населення;
- забезпечення рівності перед законом.

Важливу роль у забезпеченні соціальної справедливості відіграє правова система держави. Усі громадяни повинні мати однакові можливості для захисту своїх прав незалежно від матеріального становища або соціального статусу. Якщо доступ до правосуддя є нерівним, це підриває довіру до держави та посилює соціальну нерівність.

Суттєве значення має також боротьба з корупцією. Корупція створює привілейовані умови для окремих груп населення та обмежує можливості інших громадян. У результаті цього порушуються принципи рівності та справедливості. Саме тому ефективна антикорупційна політика є необхідною умовою формування справедливого суспільства.

Соціальна справедливість безпосередньо впливає і на рівень суспільної довіри. Якщо громадяни бачать, що держава забезпечує рівні правила для всіх та підтримує соціально вразливі категорії населення, це зміцнює довіру до державних інституцій і сприяє політичній стабільності. Навпаки, значна соціальна нерівність та відчуття несправедливості можуть призводити до суспільного невдоволення та соціальних конфліктів.

Особливого значення питання соціальної справедливості набуває в умовах війни та післявоєнного відновлення України. Воєнні дії спричинили значні економічні втрати, зростання безробіття та погіршення матеріального становища частини населення. У таких умовах держава повинна забезпечувати ефективну систему соціальної підтримки та створювати умови для відновлення економіки й соціальної інфраструктури.

Водночас соціальна справедливість є важливою умовою економічного розвитку держави. Люди, які мають доступ до освіти, медицини та можливостей професійного розвитку, активніше беруть участь в економічному житті країни. Це сприяє зростанню продуктивності праці, розвитку людського капіталу та зміцненню економіки загалом.

Таким чином, соціальна справедливість є необхідною умовою стабільного розвитку України. Вона забезпечує поєднання економічного розвитку, соціальної стабільності та довіри громадян до держави. Саме тому формування справедливого суспільства та зменшення соціального

р

о

з

ш

а

3.6. Шляхи подолання соціального розшарування в Україні

Подолання соціального розшарування є важливим завданням державної політики, оскільки високий рівень соціальної нерівності негативно впливає на економічний розвиток, стабільність суспільства та реалізацію принципів справедливості. Для сучасної України ця проблема має особливе значення через економічні труднощі, наслідки воєнних дій та нерівномірний розвиток окремих регіонів. Саме тому держава повинна формувати комплексну політику, спрямовану на зменшення соціальної нерівності та забезпечення рівних можливостей для населення.

Одним із головних напрямів подолання соціального розшарування є розвиток економіки та створення нових робочих місць. Стабільна зайнятість населення є основою соціальної стабільності, оскільки саме праця забезпечує людині можливість самостійно підтримувати належний рівень життя. Важливе значення мають підтримка малого та середнього бізнесу, розвиток промисловості та залучення інвестицій. Це дозволяє збільшувати кількість робочих місць і зменшувати рівень безробіття.

Не менш важливим є забезпечення справедливого рівня оплати праці. Низькі доходи значної частини населення залишаються однією з головних причин соціальної нерівності в Україні. Саме тому держава повинна контролювати дотримання трудового законодавства, підтримувати систему мінімальних соціальних стандартів та сприяти легальній зайнятості населення.

Важливу роль у подоланні соціального розшарування відіграє система освіти. Освіта створює умови для соціальної мобільності та професійного розвитку людини. Держава повинна забезпечувати рівний доступ до якісної освіти незалежно від матеріального становища сім'ї або місця проживання. Особливе значення має розвиток освітньої інфраструктури у невеликих містах і сільській місцевості, де можливості для отримання якісної освіти часто є обмеженими.

До основних шляхів подолання соціального розшарування в Україні належать:

озвиток економіки та створення робочих місць;
підвищення рівня оплати праці;
забезпечення доступності освіти;
озвиток системи охорони здоров'я;
досконалення системи соціального захисту;
підтримка регіонального розвитку;
боротьба з корупцією;
забезпечення рівних можливостей для населення.

Суттєве значення має розвиток системи охорони здоров'я. Доступність медичних послуг є важливою умовою забезпечення соціальної справедливості. У сучасній Україні існують значні відмінності у якості медичної допомоги між різними регіонами та соціальними групами населення. Саме тому держава повинна інвестувати у розвиток медичної інфраструктури, підготовку медичних працівників та забезпечення населення необхідними медичними послугами.

Одним із важливих напрямів є вдосконалення системи соціального захисту населення. Соціальна допомога повинна бути спрямована насамперед на підтримку тих категорій громадян, які дійсно потребують допомоги. Водночас система соціальної підтримки має не лише забезпечувати базові потреби населення, а й стимулювати соціальну активність та працевлаштування.

Важливу роль у подоланні соціального розшарування відіграє підтримка регіонального розвитку. Значні відмінності між великими містами та менш розвиненими регіонами посилюють внутрішню соціальну нерівність. Саме тому держава повинна сприяти розвитку інфраструктури, створенню робочих місць та залученню інвестицій у різних регіонах країни.

Окреме значення має боротьба з корупцією. Корупційні механізми створюють нерівні умови доступу до ресурсів, державних послуг та економічних можливостей. У результаті цього частина населення отримує

переваги завдяки особистим зв'язкам або фінансовим можливостям, що суперечить принципам соціальної справедливості. Ефективна антикорупційна політика є необхідною умовою формування справедливого суспільства.

Особливо актуальним у сучасних умовах є питання підтримки населення, яке постраждало внаслідок війни. Значна кількість громадян втратила житло, роботу або стабільні джерела доходу. У таких умовах держава повинна забезпечувати підтримку внутрішньо переміщених осіб, сприяти їх соціальній адаптації та створювати умови для відновлення економічної активності населення.

Водночас подолання соціального розшарування неможливе без формування ефективної та прозорої державної політики. Громадяни повинні бачити, що соціальні програми реалізуються справедливо, а державні ресурси використовуються ефективно. Саме це сприяє зростанню довіри до державних інститутів та зміцненню соціальної стабільності.

Таким чином, подолання соціального розшарування в Україні потребує комплексного підходу, який поєднує економічний розвиток, ефективну соціальну політику та забезпечення рівних можливостей для населення. Лише за таких умов можливо зменшити рівень соціальної нерівності та забезпечити

ф
о
р
м
у
в
а
н
н
я

Висновки до розділу 3

Отже, проблема соціального розшарування є однією з ключових проблем сучасної України, оскільки вона безпосередньо впливає на рівень соціальної

б
і
л

справедливості, стабільність суспільства та довіру громадян до держави. Соціальне розшарування проявляється у значних відмінностях між різними групами населення щодо рівня доходів, доступу до освіти, медичних послуг, працевлаштування та інших соціальних благ. У помірному вигляді соціальна нерівність є характерною для будь-якого суспільства, однак надмірний майновий і соціальний розрив створює серйозні перешкоди для формування справедливого суспільства.

У процесі дослідження було встановлено, що основними причинами соціального розшарування в Україні є економічна нерівність, наслідки переходу до ринкової економіки, нерівний доступ до якісної освіти, безробіття, регіональні диспропорції розвитку та недостатня ефективність соціальної політики держави. Значний негативний вплив також мають корупція та воєнні дії, які посилюють економічну нестабільність і збільшують кількість соціально вразливих категорій населення.

Було визначено, що соціальне розшарування негативно впливає не лише на економічний розвиток держави, а й на морально-психологічний стан суспільства. Високий рівень нерівності формує відчуття несправедливості, посилює недовіру до державних інституцій та знижує рівень суспільної солідарності. Крім того, значна соціальна нерівність може спричинити трудову міграцію населення, соціальну апатію та посилення суспільної напруги.

У розділі проаналізовано роль держави у подоланні соціального розшарування. Встановлено, що саме держава є головним механізмом забезпечення соціальної справедливості через систему соціального захисту, розвиток освіти, підтримку охорони здоров'я, регулювання ринку праці та податкову політику. Важливе значення також мають боротьба з корупцією, підтримка регіонального розвитку та створення рівних можливостей для громадян незалежно від їхнього матеріального становища або місця проживання.

Дослідження показало, що соціальна справедливість є необхідною умовою стабільного розвитку сучасної України. Вона забезпечує поєднання економічного розвитку, соціальної стабільності та довіри населення до держави. Якщо громадяни мають можливість реалізовувати свої права, отримувати доступ до базових соціальних благ та покращувати власне становище завдяки праці й освіті, це сприяє зміцненню демократичних інститутів і розвитку суспільства загалом.

Таким чином, подолання соціального розшарування є одним із найважливіших завдань сучасної української держави. Зменшення рівня соціальної нерівності, забезпечення рівних можливостей та реалізація принципів соціальної справедливості залишаються необхідними умовами стабільного розвитку України та формування справедливого суспільства.

Загальні висновки

У результаті проведеного дослідження було встановлено, що проблема справедливості є однією з основних проблем соціальної філософії та політичної думки. У різні історичні періоди уявлення про справедливість змінювалися залежно від особливостей суспільного розвитку, однак питання рівності, прав людини та ролі держави залишалися центральними у більшості концепцій.

У першому розділі було проаналізовано основні історичні та теоретичні підходи до розуміння справедливості. Встановлено, що в античній філософії справедливість розглядалася як основа гармонійного суспільного устрою та морального порядку. Платон пов'язував справедливість із гармонією між частинами держави та людини, тоді як Аристотель визначав її як принцип рівності та відповідності між правами й обов'язками. Представники стоїцизму розглядали справедливість як універсальний моральний закон, який поширюється на всіх людей незалежно від їхнього соціального становища. У Середньовіччі проблема справедливості розглядалася переважно через релігійні та моральні уявлення, а у філософії Нового часу вона почала пов'язуватися з питаннями прав людини, свободи та соціальної рівності. Особливого значення набули концепції Джона Роулза та Майкла Сандела, які досліджували проблему справедливого устрою суспільства та межі соціальної рівності.

У другому розділі було досліджено соціальну державу як форму практичної реалізації принципів справедливості. Встановлено, що сучасна соціальна держава виконує важливу роль у забезпеченні соціального захисту населення, підтримці освіти, охорони здоров'я та регулюванні соціально-економічних процесів. Було проаналізовано основні принципи соціальної держави, її моделі та проблеми функціонування у сучасному світі. Дослідження показало, що соціальна держава є одним із головних механізмів зменшення соціальної нерівності та забезпечення рівних можливостей для громадян. Водночас ефективність її функціонування залежить від рівня

економічного розвитку, якості державного управління та рівня довіри населення до державних інституцій.

У третьому розділі було проаналізовано проблему соціального розшарування в Україні як одну з головних перешкод для реалізації принципів соціальної справедливості. Встановлено, що основними причинами соціальної нерівності є економічні диспропорції, нерівний доступ до освіти та медичних послуг, безробіття, корупція та регіональні відмінності розвитку. Значний вплив на соціальне становище населення також мають наслідки воєнних дій та економічної нестабільності. Було визначено, що надмірне соціальне розшарування негативно впливає на суспільну стабільність, довіру до держави та рівень соціальної солідарності. Саме тому важливим завданням сучасної державної політики є забезпечення рівних можливостей, розвиток соціальної сфери та подолання соціальної нерівності.

Таким чином, справедливість є не лише моральним або філософським поняттям, а важливою умовою стабільного розвитку суспільства та держави. Її реалізація пов'язана із забезпеченням рівних можливостей, ефективною соціальною політикою та формуванням умов для гідного життя населення. У сучасних умовах проблема справедливості набуває особливого значення для України, оскільки саме від рівня соціальної справедливості значною мірою залежить стабільність суспільства, розвиток держави та довіра громадян до державних інституцій.

Важливо зазначити, що проблема справедливості у сучасному суспільстві виходить далеко за межі суто філософського осмислення. У сучасних умовах вона безпосередньо пов'язана з реальними соціальними процесами, рівнем економічного розвитку держави, доступом населення до соціальних благ та ефективністю державної політики. Саме тому питання справедливості сьогодні розглядається не лише як моральний принцип, а як важливий механізм забезпечення суспільної стабільності та соціальної рівноваги.

У ході дослідження було встановлено, що історичний розвиток уявлень про справедливість суттєво вплинув на формування сучасних моделей соціальної держави та сучасних підходів до забезпечення соціального захисту населення. Ідеї античних мислителів, представників стоїцизму, філософів Середньовіччя та Нового часу стали основою для розвитку сучасних концепцій рівності, прав людини та соціальної відповідальності держави.

Дослідження також показало, що соціальна держава є одним із головних механізмів практичної реалізації принципів справедливості. Саме через систему соціального захисту, освіти, охорони здоров'я та регулювання соціально-економічних процесів держава здатна забезпечувати більш рівномірний розподіл ресурсів і підтримувати соціальну стабільність у суспільстві. Водночас ефективність соціальної держави залежить не лише від рівня економічного розвитку, а й від прозорості державної політики, рівня корупції та довіри населення до державних інституцій.

Особливого значення проблема справедливості набуває в сучасній Україні. Соціальне розшарування, економічна нестабільність, регіональні диспропорції розвитку та наслідки воєнних дій створюють серйозні виклики для забезпечення соціальної рівності та справедливості. У таких умовах особливо важливими стають ефективна соціальна політика держави, підтримка соціально вразливих категорій населення та створення рівних можливостей для громадян.

Отже, справедливість є складною соціально-філософською категорією, яка поєднує моральний, політичний та соціальний аспекти суспільного життя. Її реалізація потребує не лише законодавчого закріплення прав і свобод людини, а й створення реальних умов для їх практичного забезпечення. Саме тому проблема справедливості залишається однією з ключових проблем сучасного суспільства та потребує подальшого наукового осмислення й практичного вирішення.

Список використаних джерел

латон. Держава / пер. з давньогрец. – Київ : Основи, 2000. – 355 с.

ристотель. Політика / пер. з давньогрец. – Київ : Основи, 2003. – 239 с.

ристотель. Нікомахова етика / пер. з давньогрец. – Київ : Аквілон-Плюс, 2002. – 480 с.

енека Луцій Анней. Моральні листи до Луцилія. – Київ : Основи, 1998. – 603 с.

арк Аврелій. Наодинці з собою. Роздуми. – Київ : Андронум, 2018. – 304 с.

врелій Августин. Про град Божий. – Київ : Юніверс, 1999. – 720 с.

ома Аквінський. Сума теології. – Львів : Свічадо, 2010. – 560 с.

оббс Т. Левіафан. – Київ : Дух і Літера, 2000. – 606 с.

окк Дж. Два трактати про врядування. – Київ : Основи, 2001. – 532 с.

уссо Ж.-Ж. Про суспільний договір. – Київ : Port-Royal, 2001. – 349 с.

оулз Дж. Теорія справедливості. – Київ : Основи, 2001. – 822 с.

андел М. Справедливість. Який правильний вчинок? – Київ : Наш Формат, 2017. – 392 с.

айек Ф. Право, законодавство та свобода. – Київ : Сфера, 1999. – 448 с.

озік Р. Анархія, держава та утопія. – Київ : Дух і Літера, 2003. – 415 с.

егель Г. Філософія права. – Київ : Юніверс, 2000. – 336 с.

аркс К., Енгельс Ф. Маніфест Комуністичної партії. – Київ : Політвидав,

ебер М. Господарство і суспільство. – Київ : Всесвіт, 2012. – 1112 с.

оулз Дж. Політичний лібералізм. – Київ : Основи, 2016. – 560 с.

онституція України : чинне законодавство станом на 2025 рік. – Київ : Алерта, 2025. – 80 с.

олодій А. Основи демократії та громадянського суспільства. – Львів : Астролябія, 2012. – 832 с.

ремень В. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. – Київ : Педагогічна думка, 2009. – 520 с.

ек У. Суспільство ризику. – Київ : Ніка-Центр, 2010. – 384 с.

ауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства. – Київ : Києво-Могилянська академія, 2008. – 109 с.

укуяма Ф. Довіра. Соціальні чесноти та шлях до процвітання. – Київ :
Наш Формат, 2020. – 296 с.

орокін П. Соціальна мобільність. – Київ : Академія, 2004. – 588 с.